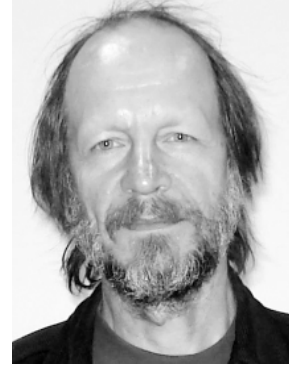

НЕВЛОВИМА РЕАЛЬНІСТЬ ПРАВА

Ю. ПЕРМ'ЯКОВ
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права, міжнародного права
(Самарський державний університет, Росія)*

В обговоренні права філософія бере участь тільки тому, що зайнята специфікою правового мислення. Їй немає сенсу вивчати «правову реальність», «правову політику», «правову норму», оскільки завдання філософії полягає не у вивченні або описуванні якого-небудь об'єкта (для таких цілей слід розвивати здатність юридичної науки отримувати та осмислювати конкретний досвід правової взаємодії), а у створенні смислових конструкцій, тобто у постулюванні та розкритті змісту будь-яких передбачуваних юриспруденцією ідеальних сутностей: справедливості, влади, правосудності, інстанції, суб'єкта, свободи, норми, порядку, індивідуальності, долі, відповідальності, юридичної сили, офіційного статусу, системності, наслідуваності, процесуальності, процедури тощо. Незважаючи на те що ці поняття є похідною будь-якого теоретичного судження про право, сучасна філософія та юриспруденція досить обережно сприймають питання щодо їхніх онтологічних засад. Метафізичні категорії відлякують вчених своєю наближеністю до ціннісної проблематики і відповідно відсутністю перспективи змістовного наукового обговорення. Звернення до метафізики, як це представлено у низці публікацій, відкидає сучасну філософію у XIX ст. й далі — до богословських текстів, до такої мови, якою складно предметно розмірковувати про реалії нашого часу. Проте неухвага до метафізики, завуальована науковою термінологією, є відмовою від раціонального осмислення права як особливого способу людського буття. Відсутність належної рефлексії у теоретичній юриспруденції як наслідок має довільне обґрунтування вищими державними інституціями прийнятих рішень, з одного боку, а з іншого — самочинне проникнення ілюзій у сферу науки про право, де вони набувають статусу реально існуючих об'єктів правової реальності. Науковий опис онтологічно недостовірних сутностей легітимізує нерозпізнаний міф як чергову тему теоретичного дослідження права. Не замислюючись над межами досліджуваної реальності, юридична наука беззахисна перед власними помилками, які вона висуває як об'єктивний опис права. Межі її предмета настільки розширилися, що вона перетворюється то на один, то на інший об'єкт відповідно до того, який саме із цих іменників має прикметник «юридичний».

Втрата теорією права своєї цілісності, філософської вагомості та тематичної визначеності сприймається сучасниками не як її криза, а як оновлення та природна причина методологічного плюралізму. Принципова недосяжність досто-

© Ю. ПЕРМ'ЯКОВ, 2012

вірності наукових суджень про право трактується як природний стан сучасного гуманітарного знання.

Здавалося б, що наука, до якої згасає прагматичний інтерес, має подбати про власну спроможність. Проте утворені концепції права, маючи у своєму розпорядженні завершену картину соціального світу, будь-яку невідповідність власних постулатів дійсності сприймають як непорозуміння, на яке багате сучасне правове життя. Словник необхідних для цього випадку зауважень вельми різноманітний — від радянських «суперечностей» суспільного розвитку та порожнього в своєму негативному тлумаченні «правового нігілізму» до відвертих політичних зізнань у тому, що право повністю підлягає інтересам влади та не є універсальною цінністю.

Коли юридична наука звернена до власних засад і намагається бути здатною до рефлексії, вона поєднана із філософією права. Тут у правознавців можуть виникнути певні труднощі, оскільки, по-перше, вони мають припинити вірити у виключну своєрідність теорії права та подолати упереджену думку, що юриспруденція ніколи не зможе відповідати стандарту суворой науки [1, с. 101–158]. Філософська проблематика юриспруденції неминуче буде надмірною, якщо та підкориться всевладності міфу, присутність якого відчутна у разі збігу пояснень та вказівок щодо будь-якої обставини. По-друге, необхідно відмовитися від стереотипного уявлення про метафізику як філософське вчення про абсолютні та незмінні сутності. Отже, розуміючи метафізику як протиставлення діалектиці, важко будь-що розповідати. У цьому випадку філософська мова може бути лише набором будь-яких постулатів, тематично поєднаних у формі викладу. Зберігаючи словесні звороти, притаманні діалогу співрозмовників, що дослухаються один до одного, філософія приречена бути вступом до метафізики права, на підступах до якої вичерпується її творчий потенціал. Абсолют залишається незмінним та непохитним, саме тому вказівка на аксіоматичні засади тієї чи іншої наукової концепції права виявляється першою та останньою згадкою її належності до метафізики. Наведені автором посилання на відомі праці здатні створити видимість існуючих філософських засад для окреслених суджень. Насправді ж, вказавши відповідну метафізичну засаду наукової концепції, автор відчуває неможливість та недоречність подібного філософського обґрунтування: чи потрібно ще про щось розмовляти, якщо окрім згадки метафізичного поняття будь-яка інша подія у філософській мові стає неможливою? Роздуми про ціннісні та метафізичні засади завжди потерпають від власної непотрібності, оскільки кінцевий результат автору з читачем відомий заздалегідь. До прикладу, якщо ви поділяєте ідеї нормативізму, будь-який сумнів щодо існування норми недоречний. Додержуючись лібертарної концепції права, ви не можете відкидати буття свободи. Якщо ви розмірковуєте про проблему обґрунтування судового рішення, ви перебуваєте в такому смисловому полі, де правосуддя притаманне природі соціального. Так само за межами дослідницького інтересу опиняються воля, сила, народ, соціум, історичний процес і багато інших понять, на які спираються правознавці під час опису права. Наслідком подібного розуміння метафізики є методологічна нездатність філософії права проблематизувати власний предмет.

Щоб не тільки заявити про себе, а й дещо представити як теоретичне обґрунтування, філософія права має демонструвати подію думки, яка завжди є деяким інтелектуальним рухом від одного судження до іншого. Філософія неможлива без роздуму, тому наявність думки є її найочевиднішою ознакою. Автор наголошує на тому, що в міркуванні думка завжди незакінчена, інакше це було б твердження про факт або повідомлення про існуючі погляди. Думка, на відміну від оцінки або повідомлення про факт, має продовження. Вона призначена для трансформації, оскільки завжди спрямована до іншого. Саме відмова від роздумів, де є незавершена думка, протягом тривалого часу сприймалася юристами як приклад науковості в дослідженні права. Питання «Навіщо комусь наші міркування про право?» збиває з пантелику багатьох, тому прихильники отримання користі в науковій суперечці віддають перевагу висновкам, закономірностям або в гіршому випадку — будь-яким пропозиціям із вдосконалення правових норм та інститутів. Під виглядом наукового діалогу ми спостерігаємо взаємне інформування одне одного про позиції щодо того чи іншого питання. Подібний спосіб спілкування не лише не дає можливості наукової критики, а й необхідного правознавцям поєднання з практичною юриспруденцією.

У свою чергу філософія права, дезорієнтована стандартами науковості, що практикуються, зраджує себе та роз'єднується із власним предметом. Вона перетворюється на історію політико-правових вчень — науку про наслідуваність, розвиток і долю правових поглядів і концепцій. Філософія права набуває рис історико-біографічної науки, що в дискусії про сучасне праворозуміння проглядається доволі чітко. У виданнях легко знайти статті про світобачення того чи іншого вченого, становлення його наукового методу чи теперішній стан серед дослідницьких практик. На думку автора, це відбувається не випадково. Самобутність вченого змінна, його життя сповнене подіями, про його погляди чи творчий шлях, що змінюються, є що сказати. З іншого боку, якщо хтось із правознавців захоче висловитися про сутність права чи природу будь-якого правового інституту, йому достатньо назвати когось із флагманів теоретичної юриспруденції, стати його прихильником чи супротивником. Схематизм та прихильність — невід'ємні під час будь-якого діалогу, спрощують розуміння проблеми: проблематика філософії права стає ніби картою воєнних дій, на якій позначені усі позиції прихильників різних шкіл та напрямів. Предметом філософії права стає концептуалізований, логічно організований та передбачуваний текст. Не потрібно до кінця читати книгу, прочитавши вступ. Та й текст, перенасичений посиланнями на фундаментальні роботи, вдало висловлені думки та загальноприйняті уявлення, перестає бути власне міркуванням. «Цитата, — на думку О. Ісаєва, — стала чи не єдиним аргументом в дискусії: сьогодні на цих засадах заснована автентичність» [2, с. 9]. Загальноприйнятою перевагою наукової статті виявляється «розкриття теми», при цьому вбачається, що читач опиняється в ролі не співрозмовника, а оцінюючого критика, якому достеменно відома не лише сутність питання, а й те, що хотів висловити автор. Псевдонаукова суперечка викриває себе тим, що замінює змістовну критику вказівкою на стилеві огріхи та перелік невдалих теоретичних рішень.

Зупиняючись на типологізації висловлених думок та концепцій, які розробляються, сучасна філософія права ризикує стати нудною. Альтернативою є

звернення до предмета — правової думки, що виявляється в діях та аргументації не лише теоретиків права, а й інших суб'єктів правового життя. Смысловий контекст епохи постійно змінюється, тому те, що декілька років тому претендувало на вичерпне пояснення, перестає бути актуальним. І навпаки, кинуті на вітер слова чи оцінки з часом набувають особливого значення доленосної для права обставини. Побачити хід думок, завдяки якому суб'єкт набуває смыслової єдності зі своїми контрагентами всередині тієї чи іншої правової ситуації, виявити стратегії правової поведінки і визначити роль юридичних конструкцій у намаганнях людини та колективних суб'єктів права набути бажаний статус — все це є безпосереднім та актуальним завданням філософії права.

Отже, правова реальність виявляє себе не просто як набір феноменів, що відомі кожному юристу, ознайомленому зі змістом офіційних документів, а як тип мислення, в якому розкривається відповідний йому стиль правового спілкування і модус буття суб'єкта права. Найближчий до людини пласт правової реальності відображений у мові правових суджень, оскільки без комунікації зв'язок із правом неможливий. Ця мова права, тобто набір символів і значень, за допомогою яких суб'єкти права знаходять, пізнають одне одного та кваліфікують правові ситуації, слугує не владі, не державі і не закону. Її неможливо підкорити, оскільки у мови, як і культури в цілому, немає автора та господаря. Можна було б стверджувати, що мова права підпорядковується правовій думці, з якою вона перебуває у стані онтологічної єдності. Подібне твердження тавтологічне, оскільки мислити можна лише за допомогою мови, яка єдина, тобто безальтернативна реальність думки. Судження неможливе поза мовою. Але чи існує в реальності невисловлюване? Чи не спрощує своє завдання наука, отожднюючи право та правову реальність, правову реальність та сукупність предметно-інституціональних правових феноменів? Як бути з тим наявним, яке визначається в мові за допомогою негативної форми, як відсутність, неприйняття, відмова? Ігноруючи в теоретичних концепціях права суб'єкта, якому дана мова, ми ризикуємо, піддаючись тезі про її тотальне владарювання, заплутатися в міркуваннях про символічну природу права та логіку правових суджень.

Для філософії права вельми актуальним є питання про те, чи можлива опозиція щодо мови правових суджень, тобто її неприйняття. Ця проблема має багато політичних аспектів, автор зазначає один із них: чи може суб'єкт права заявити про свої претензії, якщо інстанція, що виступає їхнім адресатом, не має можливості розпізнати мову (чи систему критеріїв та аргументів, щоб було зрозуміліше юристам-практикам)? Ситуація, в якій суд не бере до розгляду доводів захисту чи обвинувачення, знайома багатьом. Окрім практичного значення (вибір ефективних засобів логічного впливу), вона має і філософсько-екзистенціальне наповнення: яка доля чекає на суб'єкт права, який підкорився логіці дії, що не відповідає його уявленням про смисл? Чи можна зберегти себе як тотожний самому собі суб'єкт права, тобто зберегти свою самість, індивідуальність, ідентичність, скориставшись мовою, в якій ця ідентичність втрачається? Приклад російського підприємця М. Ходорковського показовий: у своєму заключному слові (процес 2005 р.) він надав перевагу зверненню до політичної історії, а не до суду [3]. На наступному процесі (березень 2011 р.) його останнє слово було використане не для юридичного обґрунтування власної невинува-

тості, а для публічного сповідання своєї віри [4]. Цей факт — заперечення судової інстанції — суперечить аксіомам права та юридичній доктрині, в якій суд розглядається як орган захисту законних інтересів. Щоправда, цей цікавий факт не має шансів стати предметом юридичної науки з тієї причини, що остання цікавиться долею норм та інститутів безвідносно до долі тих, чії претензії закликають до життя та додають безпосередньої актуальності формально-юридичним конструкціям. Правова реальність невовима для наукового погляду, якщо він сприймає лише ідеалізовані конструкції. Прислуховуючись до мови юридичної науки, варто зазначити, що вона завжди розповідає про «розвиток», «вдосконалення», «рух до ідеалу». Проте реальність права охоплює й ті його хворобливі стани, для аналізу яких у юридичної науки, окрім метафор, немає відповідного методологічного інструментарію.

Коли суб'єкт права недотичний до мови права, він дистанціює себе від смислу та правової реальності. Показовим щодо цього є нещодавній (квітень 2011 р.) діалог двох президентів — Польщі та Росії — з приводу відповідальності за Катинську трагедію. Президент Дмитро Медведєв однозначно звинуватив «керівників радянської держави того періоду» [5]. Різницю цих позицій філософія права могла б констатувати як завуальовану відмову від формальної мови правових суджень на користь політичних оцінок, з одного боку, і примус до формальної мови права — з іншого.

Засвоєння мови правових суджень конститує суб'єкт права. Мова не лише пропонує комунікацію, а й робить відчутним характер причетності суб'єктів права один до одного. Влада, що заперечує (прихильність) (онтологічний зв'язок) сутнісну єдність із попередньою владою, не може розраховувати на зовнішнє визнання, оскільки демонструє нездатність до відповідальності. У системі правових критеріїв вона не може почати з нуля, хоча в життєвому та політичному сенсі ця сутність має право переродитися та розпочати політичну історію з нової сторінки.

Тобто юридична реабілітація жертв не може відбутися без покладання відповідальності на Росію. Якщо Росія не скоювала злочину стосовно польських офіцерів, Польща (як і будь-яка інша держава чи громадянин, якщо вони погоджуються) не зможе вступити в правові відносини з Росією, що публічно визнала себе неосудною. Російське право зазнає краху від такої конструкції правосуб'єктності: кожен може заявити, що спізнився на роботу не він, а його ноги, що вчорашній борг слід приписати не йому, а тому, хто був у ньому і від кого він сам страждає, тощо.

На відміну від статичних норм та юридичних процедур, рухомий суб'єкт права, з яким має відбуватися правове спілкування, ніколи не очевидний. Звертаючись до суду щодо захисту порушеного права, ми розраховуємо на той чи інший хід розгляду справи, і фігура процесуального супротивника, і навіть сам суддя та його рішення (при тому, що процесуальне положення цих учасників процесу не персоніфіковане індивідуально) багато в чому непередбачувані. В юридичних конструкціях суб'єкт права не тільки відкритий, а й прихований, він хоче бути не лише впізнаваним, а й замаскованим. Той читач, якого хоч раз запрошували до правоохоронних органів для розмови чи «простої формальності», гадаємо, зрозумів автора. У сфері права є місце ризику та поразці, помилці

та підміні, мистецтву та грубій силі. І ніхто не застрахований від помилок, розчарувань, обману, безвихідних ситуацій. Результат справи завжди невиразний, інтерпретація норми допускає безліч варіантів. Це свідчить про динаміку правового спілкування, де лише після його завершення сторони набувають остаточних знань щодо того, наскільки їхні зазіхання на будь-яке благо мали право бути втіленими та визнаними офіційною інстанцією, а обрана стратегія поведінки була виправданою та відповідає так званим «фактичним обставинам справи».

Без знання практичних логічних конструкцій, що дають змогу суб'єктам права досягати своїх цілей, законодавець не може обрати оптимальний варіант викладу правової норми. Отже, його новела не породжує правової реальності, а займає в ній своє місце з урахуванням того, як він уявляє її використання, а також в якому соціальному контексті буде прочитаний текст нормативного акта. Вдале законодавче рішення передбачає подібні інтерпретації тексту, які ускладнюють дію права, тобто його здатність слугувати формально-логічною основою правових суджень (тверджень про статус та юридичний стан речей), та запобігає їм.

Відхід від міркувань про право «загалом» та відновлення казусу як гідного предмета філософського та наукового дослідження — необхідність, що давно назріла у правознавстві. Більшість сюжетів, що справджуються в правовому житті, залишаються без уваги юридичної науки, присвяченої описові об'єктів у гранично допустимому ступені абстрагування.

Постановка питання про реальність права свідчить про його дефіцит, отже, про те, що право зображає не просто об'єктивну даність, а даність, якої потребує суб'єкт із тих чи інших причин не в повному обсязі. Метафізика права, власне кажучи, є філософським вченням про онтологічну спроможність суб'єкта, чий претензії можуть бути реалізовані тільки легітимно. Коли його буття витісняється у сферу, де немає ні легітимної влади, ні джерела легітимних суджень, боротьба за право стає для нього єдиною стратегією поведінки, що збігається за своїм екзистенціальним змістом із боротьбою за збереження сенсу. Якщо немає права, будь-що втрачає сенс.

Метафізика передує науковій теорії, яка зосереджена на пошуку фактів, спіраючись у своїх судженнях на аналіз явищ об'єктивної реальності. Опис правових норм, позбавлений смислового зв'язку із суб'єктом, неподійний як перелік послуг: він не може претендувати на відображення зміни, що сталася, оскільки будь-яка зміна в правовому житті за онтологічну основу має набуття або втрату статусу суб'єкта права. Отже, науковий опис правової реальності має місце там, де розповідається про життя та долю суб'єкта права, він опиняється в центрі правової картини світу. Визначення цієї обставини мало б змінити мову юридичної науки: все, що описується як діюча сила, слід розуміти інакше, оскільки будь-яка дія належить лише суб'єкту. Право ні на що не претендує й нічого не потребує. Коли трапляються судження про «силу права» чи його «претензії на правильність», це слід розуміти як непряму вказівку на ті суб'єкти, для яких межі права водночас слугують межами їхнього власного існування.

Не кожна культура здатна викликати повагу до інстанції, тобто до знеособленого та деперсоніфікованого джерела достовірного судження. Р. Алексі роз-

повідает про «представників права», які надають праву рис суб'єкта, занепокоєного своєю долею: «Люди, що посягають на правильність від імені права, можуть бути визначені як представники права» [6, с. 46]. Однак у філософії недостатньо постулювати здатність людини до надіндивідуального мислення, необхідно обґрунтувати його спроможність як інстанції. Автор зазначає, що у філософії права це питання — одне з найістотніших та найбільш значущих. І доки немає ніякої впевненості в тому, що воно підлягає позитивному вирішенню, оскільки суб'єкт, здатний виступити на захист права, має перебувати поза історією. В іншому випадку він, як колись К. Шмітт, власні очікування буде описувати як цілі власне права [7, с. 263–270].

Дія права, теоретично осмислена у понятті юридичної сили, відображає онтологічну залежність суб'єкта від легітимності соціальних структур. Не норми права примушують його до способу дій (суб'єкт за визначенням ні до чого не примушований), а він власним вибором легітимно досяжної мети входить у сферу права, де існування можливе лише в єдності з мовою офіційних суджень. Якщо юридична теорія не здатна описати дію права в конкретному випадку, вона втрачає безпосередній зв'язок з емпіричною дійсністю і вже не може розмовляти мовою науки.

Згода суб'єкта на входження в правове поле слугує тим відправним пунктом, з якого розпочинається його роздвоєне буття. Як метафізичний суб'єкт, він підпорядкований своїй свободі і сенсу власного існування. Як суб'єкт права, він має офіційний статус, підсудний зовнішній інстанції та формальним правилам. У метафізичного суб'єкта в суперечці з суб'єктом права завжди є перевага: він не спроможний існувати у позбавленому від сенсу світі, далеко від тих цінностей, шлях до яких і складає зміст його метафізичних роздумів. Щоб відбулося нормативне судження, спираючись на будь-які формальні настанови, метафізичний суб'єкт повинен претендувати на певний статус та визначеність у відносинах з іншими. Він має чогось бажати в межах структурованого буття, що має властивість нормативності. Без цього його суб'єктивність опиняється під питанням. Опозиція, що виникає між тим, що має бути, та вже існуючим створює напругу, виходом з якої завжди є вибір, в якому стверджується або заперечується певний стан речей. Тому неприйняття змін у своїй долі виключає здатність суб'єкта до тих правових суджень, з яких невідворотно випливає відмежування від власного статусу. Цю неможливість правової думки не помічає теорія, якщо вона міфологізує джерело руху цінності до норм, норми — до правовідносин. Норми, як речі, не здатні до дії: вони нічого не регулюють, не відчувають потреби до руху. За цими метаформами криється зовсім інша реальність.

Невідворотний розрив між смисловим (філософським) та формальним (юридичним) змістом судження про статус людини чи юридичної долі речі визначає своєрідність модальності права: правове судження претендує лише на визнання якої-небудь соціальної обставини, приховуючи дійсне ставлення до нього з боку конкретного суб'єкта. Визнання залишає в тіні питання про дійсне, оскільки спрямовує до операцій зі знаками та символами. Там, де є цінність визнання, реальним може бути лише те, що визнається. Так, суду під час розгляду справ про компенсацію моральних прав буде байдуже, чи відчував позивач моральні страждання насправді, досить того, що позивач заявив про це та

розраховує на компенсацію моральної шкоди, яка — через свою символічність — також не розрахована на дійсне усунення завданих страждань. Як бачимо, метафізичний статус об'єкта не виключає поняття гри, а передбачає його, оскільки у межах права воно суміжне з диктатом визнання. Право не може звертатися до зовнішніх критеріїв для підтвердження належності до нього якогось-небудь факту. Неможливо, наприклад, окрім визнання вимагати яких-небудь додаткових підтверджень того, що відповідач дійсно є таким. Позитивне право як усталене твердження про статус людини не допускає питання про те, який він «насправді».

Визнання суб'єктів права окреслює сферу офіційного як певного ігрового простору, в якому вони підпорядковані юрисдикції авторитетної інстанції, байдужої до всього, що не може бути марковане як правовий акт. Вхідження у сферу офіційного супроводжується демонстративним жестом, початком гри. Повідомлення про свою згоду на участь у процедурі є сутністю, осердям таких актів, які широко розповсюджені у сфері права: оформлення громадянства, підписки про невиїзд, укладання договору тощо — ці знаки погодження є символічним входженням у сферу, де діє влада обраної інстанції. Будь-яку дію вільної людини можна трактувати не лише як вибір міри відповідальності, але і як вибір інстанції.

З огляду на це можна інакше подивитися на долю норм та правових інститутів. По-перше, вони не є статичними, якби ми розглядали їх як самодостатні сутності. Важко уявити міркування про право в такій системі уявлень, де розповідь про подію принципово неможлива, а сама можливість події, як здатність об'єкта пережити будь-які зміни, виключена наперед. Ми нічого не знаємо про те, що відбувається з числом 4, коли множимо його на 3. Нам невідомо, як склалася доля скасованої або ж знову прийнятої норми. Про норму ми можемо повідомити лише те, що вона є потенційною можливістю судження. Єдино можливий спосіб її існування полягає в тому, щоб бути його формальною основою. І лише судження, набуваючи властивостей соціального факту, підлягає тимчасовому виміру та просторовому розташуванню. Знаючи, які юридичні оцінки та рішення приймають за посередництва легітимних процедур офіційні інстанції, ми дізнаємося про історичну належність яких-небудь фрагментів правової реальності. Так, ми можемо оцінити певні встановлювані сучасним правом процедури як «середньовічні», маючи на увазі той спосіб мислення, який був притаманний інквізиції («канонічна епітимія») або селянській спільноті (наприклад, «кругова порука»). Інтерес до правових суджень, що практикуються, позбавляє теорію права необхідності періодичних вигуків з приводу того, що час будь-яких жажливих форм правового спілкування та відповідної до неї структури правової думки невідворотно залишилися у минулому. Замість цього ми могли б спостерігати та науково описувати повернення минулого, становлення нового, дивні форми взаємопроникнення різноманітних типів правової думки, тобто відтворювати картину правового життя, яка змінюється та важко піддається однобічному сприйняттю. І якщо в правознавстві буде усвідомлена неможливість теоретичного вирішення цього завдання, цю подію варто буде оцінити як звернення до реалістичного вивчення права.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Пермяков Ю. Е.* Юриспруденция как строгая наука // Юриспруденция в поисках идентичности. — Самара, 2010.
2. *Исаев А. А.* Апория преемственности : история философии. — М., 2005.
3. *Ходорковский М. Я* сделал сознательный выбор // Новая газета. — 2005. — 14 апреля.
4. *Ходорковский М.* Последнее слово Михаила Ходорковского [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.khodorkovsky.ru/mbk/appearances/2010/11/02/13762.html>.
5. *Сидибе П., Завражин К.* Все аспекты реабилитации // Российская газета. — 2011. — 12 апреля.
6. *Алекси Р.* Дуальность права // Право Украины. — 2011. — № 1.
7. *Шмитт К.* Фюрер защищает право // Шмитт К. Государство и политическая форма. — М., 2010.

Перм'яков Ю. Є. Невловима реальність права

Анотація. Стаття присвячена методологічним ускладненням, на які натрапляє теорія права на шляху до реалістичного опису права. Правова реальність, на думку автора, виявляє себе не просто як набір юридичних феноменів, а й як тип мислення, в якому розкриваються стиль правового спілкування і модус буття суб'єкта права. Правова реальність невліва для наукового погляду, якщо той сприймає лише ідеалізовані конструкції. Виникнення питання про реальність права передбачає, що право є не просто об'єктивною даністю, але даністю, потрібною суб'єкту з тих чи інших причин не в повному обсязі.

Ключові слова: правова реальність, методологія філософії права, онтологічні засади права, правосуддя, інстанція, правове судження, норма, легітимність.

Пермяков Ю. Е. Ускользящая реальность права

Аннотация. Статья посвящена методологическим затруднениям, которые встречается теория права на пути к реалистическому описанию права. Правовая реальность, по мнению автора, обнаруживает себя не просто как набор юридических феноменов, а как тип мышления, в котором раскрывается стиль правового общения и модус бытия субъекта права. Правовая реальность ускользает от научного взгляда, если тот восприимчив лишь к идеализированным конструкциям. Постановка вопроса о реальности права предполагает, что право представляет не просто объективную данность, но данность, востребованную субъектом по тем или иным причинам не в полной мере.

Ключевые слова: правовая реальность, методология философии права, онтологические основания права, правосудие, инстанция, правовое суждение, норма, легитимность.

Permyakov Y. Elusive Reality of Law

Summary. The article is devoted to methodological difficulties, which meets the legal theory on the way to a realistic description of the law. Legal reality, according to the author, finds himself not just as a set of legal phenomena, and as a type of thinking which underpins the style of communication and modus of existence of the subject of law. Legal reality eludes from the scientific view, if that is sensitive only to idealized constructions. The question about the reality of law suggests that the law is not simply an objective reality, but a reality, the claimed subject for one reason or another not to the full extent.

Key words: legal reality, methodology of the philosophy of law, ontological foundation of law, justice, instance, legal judgment, norm, legitimacy.